

Program ochrony zasobów genetycznych szansą na ocalenie hodowli nutrii w Polsce

Bogusław Barabasz¹, Paweł Bielański², Stanisław Łapiński¹

¹*Akademia Rolnicza, Katedra Hodowli Zwierząt Futerkowych, al. Mickiewicza 24/28, 30-059 Kraków*

²*Instytut Zootechniki – PIB, Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt, 32-083 Balice k. Krakowa*

Hodowla nutrii nie ma w Polsce zbyt długich tradycji. Zapoczątkował ją niewielki import kilku par tych zwierząt z Argentyny w roku 1926. W podobnym czasie trafiły też nutrie do innych krajów europejskich: Francji (1925), Niemiec, Anglii, Norwegii, a także Kanady i USA. W stosunkowo krótkim okresie czasu hodowla tych zwierząt rozwinęła się w kraju do imponujących rozmiarów. Jej rozkwit przypadał na lata 70. i 80. XX w., kiedy to polskie skóry były sprzedawane poprzez największe w świecie domy aukcyjne w Kopenhadze, Londynie, Lipsku i Leningradzie (obecnym Sankt Petersburgu). Krajowa produkcja przekroczyła wtedy ilościowo produkcję w Argentynie oraz we wszystkich innych krajach, w których także rozwijała się ta hodowla (w Czechosłowacji, Wschodnich Niemczech, Ukrainie, Węgrzech, Rumunii). W tamtym okresie polska produkcja skór wręcz zmonopolizowała światowy handel skórami nutrii barwnych, gdyż taki właśnie, bardziej opłacalny kierunek obrali nasi hodowcy (Cholewa i in., 2000; Kopański, 1981; Niedźwiadek i in., 1996, 1998). W sezonie 1975/76 średnie ceny aukcyjne na skóry nutrii standard kształtowały się na poziomie 10-11 USD/szt., natomiast skóry nutrii barwnych osiągały 16-20 USD/szt. W latach następnych, przy niezmiennych cenach skór standardowych, obserwowano jeszcze większy wzrost popytu i cen na skóry nutrii barwnych. W 1978 średnia cena skóry nutrii barwnej w eksporcie sięgała 22 USD. Tak wysokie ceny osiągały skóry odmiany szafirowej, perłowej, białej, ale nieże płacono także za skóry nutrii

grenlandzkich (ta odmiana była najpopularniejsza w hodowli, stanowiła około 80% wszystkich odmian barwnych), o dobrej gęstości włosów i czystości barwy. Ta korzystna sytuacja wytworzyła się w kraju po przyjęciu uchwały nr 214/76 Rady Ministrów z 22.10.1976 r., stwarzającej dla tej hodowli liczne przywileje, jak: objęcie jej przydziałem pasz treściwych, przydziałem środków inwestycyjnych, kredytów bankowych oraz zapewnieniem opłacalnych cen na skóry. Funkcjonujące w kraju małe fermy znacznie powiększyły swoje rozmiary, powstało nawet kilka ferm o obsadzie ponad 1-2 tys. samic stada podstawowego. Zorganizowano skup nutrii żywych w celach ubojowych, z pełnym wykorzystaniem zarówno ich skór, jak i mięsa, co mogło przysporzyć hodowcom dodatkowych dochodów.

Pod koniec lat 80. sytuacja w hodowli nutrii, głównie ze względu na zmiany zaistniałe w systemie organizacyjno-gospodarczym kraju, zaczęła się pogarszać. Dokładną analizę tej sytuacji, na przykładzie Dolnego Śląska, przedstawił prof. Janusz Kuźniewicz z Akademii Rolniczej we Wrocławiu (1994). W rejonie tym, na skutek systematycznego wyhamowywania produkcji skór nutriowych, doszło do znacznego obniżenia погоłowia samic stada podstawowego; liczba ich obniżyła się do poziomu 42% w porównaniu ze stanem z lat najwyższej koniunktury. Podobnie było i w innych rejonach kraju. Oficjalne statystyki Centralnej Stacji Hodowli Zwierząt w Warszawie podawały, że w roku 1992 stan погоłowia samic utrzymywanych w kraju zmniejszył się do poziomu 70 tys. szt., co stanowiło zaledwie 10%

ich stanu z lat poprzednich. Szacuje się, że taki stan pogłowia ustabilizował się na długo i utrzymywany jest do chwili obecnej, a roczna produkcja skór wynosi w kraju około 200-300 tys. szt.

Ceny za skóry obniżyły się tak bardzo, że hodowla tych zwierząt stała się nieopłacalna. Przyczynił się do tego duży odłów nutrii dzikich w Ameryce Południowej, który spowodował wprowadzenie do obrotu olbrzymich ilości skór niskiej jakości, jednak bardzo tanich. W takiej sytuacji skóry z chowu fermowego nie wytrzymały konkurencji (Kopański, 1981; Niedźwiadek i in., 1998; Paluch i Kuźniewicz 1993). W czerwcu 2000 roku na aukcji skór w Kopenhadze polskie skóry nutriowe sprzedawane były tylko w niewielkiej ilości (sprzedano 25% oferowanej ilości) w średniej cenie 6 USD/szt.

Hodowla nutrii jest prosta i tania, można by ją traktować jako alternatywę w stosunku do innych, bardziej skomplikowanych hodowli, względnie jako uzupełnienie już istniejących. Należy uznać, że obecnie chów nutrii przeżywa swoje „chude” lata. Mimo tej dekoniunktury Polska, ze swoją niewielką zachowaną jeszcze populacją nutrii, stanowi nadal liczący się ośrodek chowu i hodowli tych zwierząt, a wysokie walory hodowlano-użytkowe utrzymywanej jeszcze populacji stanowią doskonałą bazę wyjściową do dalszego rozwoju po zaistnieniu odpowiednich warunków. Szkoda, że te oryginalne i trwałe skóry, rozpowszechnione kiedyś w postaci naturalnej, strzyżone czy depilowane, barwione na wiele sposobów czy niebarwione - za to w przeróżnych hodowlanych odmianach barwnych, znikają z naszego codziennego życia. Kiedyś w przyszłości, gdyby moda znowu powróciła, będzie bardzo trudno odtworzyć te piękne kolory.

W grudniu 1999 roku wprowadzony został do praktyki nowy wzorzec oceny pokroju nutrii. Obecnie wycenia się je w skali 20-punktowej, a ocenie podlegają tylko 3 cechy: wielkość i budowa zwierzęcia (maksymalnie 5 pkt), barwa i czystość barwy okrywy włosowej (maksymalnie 6 pkt) oraz jakość okrywy włosowej (maksymalnie 9 pkt). Sytuację ekonomiczną chowu tego gatunku zwierząt zdecydowanie poprawiłby wzrost cen na skóry nutriowe. Częściowym symptomem tego ożywienia jest aktywna działalność firmy „Nutrex” w Grodzisku Wielkopolskim, która skupuje skóry nutriowe,

przerabia je na konfekcję i również sprzedaje na aukcji skór w Kopenhadze. Firma ta skupuje ponad 50% hodowanych w Polsce nutrii, skupuje również skóry z krajów europejskich oraz obu Ameryk. Istnieją w Polsce również drobne zakłady kuśnierskie, które tradycyjnie już opierały swą produkcję o tanie skóry nutriowe, kupowane dość powszechnie w kraju i uszlachetniane przez nich na wiele sposobów. Szkoda też, że mięso nutriowe nigdy nie zajęło należnego mu miejsca w naszym menu. Z racji jego dietetycznych i smakowych walorów jest ono zbliżone pod względem wartości do mięsa wołowego. Jest delikatne, drobnowłókniste i cechuje się wysoką zawartością łatwo strawnego białka. Nadaje się doskonale do wyrobu parówek, kielbas, do przyrządzania befsztyków, kotletów, szaszłyków, sznyceli. Tak więc, możliwość wykorzystania nutrii na futra i mięso mogłaby znacznie podnieść rentowność tej hodowli.

W związku ze zmniejszającą się skalą produkcji, osiągnięcia naszego kraju sprzed 20 lat, olbrzymi dorobek hodowlany, utrzymywanie licznych odmian barwnych - zostały niemal utracone (Całka i in., 2006; Niedźwiadek i in., 1998). Obecnie zarejestrowanych jest w kraju tylko 6 ferm hodowlanych nutrii, na których znajduje się łącznie 440 samic odmiany standardowej, 1075 samic grenlandzkich, 83 samice odmiany czarnej, 21 samic bursztynowo-złocistych, 20 samic pastelowych i 20 samic perłowych (Wykaz stad nutrii, 2007). Wiele odmian barwnych, wcześniej popularnych i uznanych, jak np. szafirowe czy mozaikowate, zaginęło już całkowicie. Produkcyjność hodowanych zwierząt także zmieniła się bardzo (Cholewa i in., 1999, 2006; Filistowicz i in., 2005; Kuźniewicz i Filistowicz, 2006; Martin i in., 2002; Filistowicz i in., 2005).

Po raz kolejny okazało się, że w dobie postępującej intensyfikacji produkcji niektóre spośród rodzimych ras i odmian zwierząt gospodarskich, w tym także nutrie, nie są w stanie konkurować z innymi wysokoprodukcyjnymi rasami i odmianami. Aby ratować sytuację, postanowiono nad tymi zwierzętami roztoczyć szczególną opiekę (Krupiński i in., 2003). W roku 2000 Ministerstwo Rolnictwa zatwierdziło 32 programy ochrony krajowych zasobów genetycznych, obejmując nimi 75 ras i odmian (Krupiński i Krawczyk, 2007). Spośród licznych gatunków zwierząt futerkowych ochroną objęto:

królika popielniańskiego białego, szynszylę beżową, tchórza hodowlanego, a także lisa pospolitego pastelowego i białoszynowego (Bielański, 2006). Powołana przez dyrektora Instytutu Zootechniki – Państwowego Instytutu Badawczego Grupa robocza ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt uznała za konieczne objęcie ochroną również ginących już odmian barwnych nutrii. Na mocy Zarządzenia Dyrektora IZ - PIB nr 20/07 z 2.07.2007 r., załącznik nr 6, został wprowadzony w życie program hodowlany ochrony zasobów genetycznych nutrii odmian: standardowa, czarna dominująca, bursztynowo-złocista, biała niealbinotyczna, sobolowa, pastelowa oraz perłowa (IZ-PIB, 2007).

Dla ochrony tego gatunku był to niemal ostatni moment, gdyż stado, które jeszcze pozostało, niewątpliwie sięga już progu liczebności, poniżej którego ich hodowla mogłaby być niemożliwa (Krupiński i Krawczyk, 2007). W krajach europejskich nutrie odmian barwnych występują jeszcze w niewielkich ilościach w hodowlach hobbyistycznych na terenie Słowacji, Czech i Niemiec. Szczególnie cieszy fakt ochrony pięknych odmian barwnych nutrii: białej niealbinotycznej, bursztynowo-złocistej, perłowej, pastelowej, sobolowej i czarnej dominującej. Odmiany te są niezwykle cennym dowodem na osiągnięcia polskiej myśli hodowlanej oraz rezerwą genetyczną dla przyszłych pokoleń hodowców (IZ-PIB, 2007).

Wyjściową formą dla odmian barwnych nutrii jest odmiana standard o barwie okrywy najbardziej zbliżonej do ubarwienia nutrii dzikiej. W wyniku mutacji i wieloletniej pracy hodowlanej powstało szereg odmian barwnych, w tym również te, które zostały aktualnie objęte programem ochronnym. Są to:

- **czarna dominująca**, będąca homozygotą lub heterozygotą (*JJ* lub *Jj*). Cechuje się bardzo silnym melanizmem, który pogłębia czerń okrywy włosowej. Brak jest strefowości włosów, jedynie na czole i obrzeżach nozdrzy mogą występować białe włosy.

- **bursztynowo-złocista**, dominująca w stosunku do barwy nutrii standardowej i wszystkich mutacyjnych odmian recesywnych. Występuje w postaci homozygotycznej (*MM*) i heterozygotycznej (*Mm*). Charakteryzuje się jednolicie rudozłotą barwą okrywy włosowej bez posrebrzenia.

- **biała niealbinotyczna** występująca

w postaci heterozygotycznej (*Hh*). Barwa okrywy włosowej jest czysto biała, zaś tęczówki oczu zabarwione są na niebiesko-czarno.

- **sobolowa**, będąca homozygotą recesywną (*aa*). Okrywa włosowa oraz podszycie są czarne z odcieniem brązowym, przy czym włosy puchowe w partii brzusznej są u nich lekko rozjaśnione.

- **pastelowa**, powstała w wyniku połączenia odmiany beżowej z czarną dominującą, stąd osobniki ciemnopastelowe są homozygotami, a jasnobrązowe heterozygotami. Zwierzęta te odznaczają się jednolicie brązową barwą okrywy włosowej bez strefowego umaszczenia włosów puchowych.

- **perłowa**, będąca homozygotą lub heterozygotą genu posrebrzenia (*W*). Cechuje się barwą białą przydymioną z wyraźnym odcieniem jasnoszaro-beżowym, zagęszczonym wzdłuż linii grzbietu. Na podbrzuszu włosy są białe. Barwa tęczówek jest czerwonawo-brązowa.

Główne cele podjętego programu ich ochrony to:

- zachowanie populacji nutrii standard i odmian barwnych: białej niealbinotycznej, bursztynowo-złocistej, perłowej, pastelowej, sobolowej i czarnej dominującej oraz zwiększenie ich liczebności do minimum 500 samic stada podstawowego nutrii standard oraz po 200 sztuk samic każdej z pozostałych odmian;
- zachowanie zmienności genetycznej w chronionych populacjach;
- zachowanie wzorca odmian barwnych nutrii.

Przyjęto, że programem hodowlanym ochrony zasobów genetycznych odmian barwnych nutrii objęte będą zwierzęta poddane ocenie wartości użytkowej i hodowlanej zgodnie z obowiązującymi przepisami. Kwalifikacja zwierząt i stad do udziału w programie będzie dokonywana przez IZ-PIB, w porozumieniu z Grupą Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt futerkowych, na podstawie wniosku hodowcy.

Program realizowany będzie wspólnie przez hodowców chronionych odmian barwnych, Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt, prowadzące księgę dla nutrii i Gospodarstwo Pomocnicze Krajowego Centrum Hodowli Zwierząt, prowadzące ocenę pokroju oraz Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy w Kra-

kowie, koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Zasady uczestnictwa hodowców w programie hodowlany ochrony będzie określać umowa zawarta pomiędzy hodowcą - właścicielem stada a IZ-PIB.

Realizacja programu, zgodnie z założeniami, uwarunkowana będzie możliwościami zapewnienia środków finansowych na:

- częściowe pokrycie dodatkowych kosztów utrzymania zwierząt w stadach uczestniczących w programie;
- w momencie zagrożenia populacji likwidacją pokrycie kosztów wykupu materiału hodowlanego;
- prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji;
- pokrycie kosztów prowadzenia promocji odmiany.

Podmioty zaangażowane w realizację programu będą zabiegały o uzyskanie środków finansowych na jego realizację ze środków budżetowych, przeznaczonych na dotacje przedmiotowe dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, programów rolno-środowiskowych i projektów badawczych placówek naukowych oraz ze źródeł pozarządowych.

W celu rozwoju populacji chronionych odmian nutrii realizatorzy programu będą prowadzić działania w kierunku promocji i propagowania hodowli tych odmian oraz dokładniejszej charakterystyki poszczególnych populacji i ich walorów użytkowych. Jest nadzieja, że podjęte działania pomogą w zachowaniu wieloletniego dorobku w zakresie hodowli nutrii i będą sygnałem dla hodowców, że ich praca jest doceniana i potrzebna.

Literatura

Bieleński P. (2006). Rola i znaczenie lokalnych ras i odmian zwierząt futerkowych oraz możliwości ich ochrony w ramach działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w latach 2007-2013. *Wiad. Zoot.*, 44, 4: 44-48.

Całka M., Kuźniewicz J., Filistowicz A. (2006). Analiza opłacalności chowu nutrii odmiany standard. *Rocz. Nauk. PTZ*, 2 (3): 33-42.

Cholewa R., Majewski T., Żłobińska K. (1999). Liczebność miotów nutrii i straty w nich w zależności od odmiany i pory roku. *Zesz. Nauk. PTZ, Prz. Hod.*, 42: 275-282.

Cholewa R., Frindt A., Scheuring W., Szeleszczuk O. (2000). Chów i hodowla nutrii. *Oficyna Wydawnicza „Hoża”*, Warszawa.

Cholewa R., Pawliczak-Maj K., Szwaczkowski T. (2006). Genetic and environmental effects on body weight and fur height in nutria (*Myocastor coypus* L.). *Electr. J. Polish Agric. Univ.*, 9 (2), Anim. Husb.

Filistowicz A., Grajewska E., Przysiecki P., Wierzbicki H. (2005). Odziedziczalność cech pokrojowych nutrii odmian standard i grenlandzka (*Myocastor coypus*). *Mat. LXX Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego*, Warszawa, s. 187.

Program hodowlany ochrony zasobów genetycznych

nutrii odmian standardowa, czarna dominująca, bursztynowo-złocista, biała niealbiniotyczna, sobolowa, pastelowa oraz perłowa. *Wyd. własne IZ-PIB*, 2007.

Kopański R. (1981). Chów nutrii. *Wyd. V, PWRiL*, Warszawa.

Krupiński J., Krawczyk J. (2007). Organizacyjne i prawno-ekonomiczne uwarunkowania ochrony zasobów genetycznych zwierząt w Polsce. *Prz. Hod.*, 6: 3-7.

Krupiński J., Martyniuk E., Reklewski Z. (2003). Stan i perspektywy ochrony zasobów genetycznych w Polsce. *Prz. Hod.*, 9: 1-10.

Kuźniewicz J. (1994). Analiza chowu nutrii na terenie Dolnego Śląska w latach 1980-1991. *Zesz. Nauk. AR Wrocław, Zootechnika*, XXXIX, 252: 143-148.

Kuźniewicz J., Filistowicz A. (2006). Chów i hodowla nutrii. *Wyd. AR Wrocław*.

Kuźniewicz J., Paluch F., Olszewski Z. (1991). Opłacalność produkcji skór nutrii na fermie towarowej. *Zesz. Nauk. AR Wrocław, Zootechnika*, 36, 225: 205-214.

Martin D., Hanusova J., Flak P., Suvegova K. (2002). Fertility in females of standard nutria (*Myocastor coypus*) in farm herds. *Agriculture (Polnohospodarstvo)*, 48 (5): 259-267.

Niedźwiadek S., Bielański P., Zając J. (1996). Nutrie, przeszłość, terażniejszość, przyszłość. *Prz. Hod.*, 6: 28-29.

Niedźwiadek S., Zając J., Bielański P. (1998). Stan i perspektywy chowu nutrii. *Biul. Inf. IZ*, 36 (2): 21-26.

Paluch F., Kuźniewicz J. (1993). Efektywność kierunków specjalnych produkcji zwierzęcej w warunkach gospodarki rynkowej. *Prz. Hod.*, 7: 4-7.

Wykaz stad nutrii – objętych oceną wartości użytkowej i hodowlanej przez KCHZ, sezon 2006/2007 (2007).

A GENETIC RESOURCES CONSERVATION PROGRAMME AS AN OPPORTUNITY TO SAVE NUTRIA BREEDING IN POLAND

Summary

Nutria breeding in Poland dates back to 1926. It started with a small import of several nutria pairs from Argentina and expanded in a relatively short period of time, reaching its peak in the 1970s and 1980s when Polish skins were sold at the major auction houses in Copenhagen, London, Leipzig and Leningrad.

Changes in the economic system of Poland and the world recession put a stop to thriving production. Due to a decreasing scale of production, the enormous breeding achievement (management of many coloured varieties) was almost lost.

To save the situation, a decision was taken to conserve the endangered coloured varieties of nutria. In July 2007, on the strength of a directive issued by the Director of the National Research Institute of Animal Production, a genetic resources conservation programme was implemented for the following nutria varieties: standard, black dominant, amber-golden, white non-albino, sable, pastel and pearl.

fot. archiwum